

- Odamning oliy nerv faoliyati xususiyatlari. Birinchi va ikkinchi signal sistemalari.

Birinchi va ikkinchi signal sistemasi.

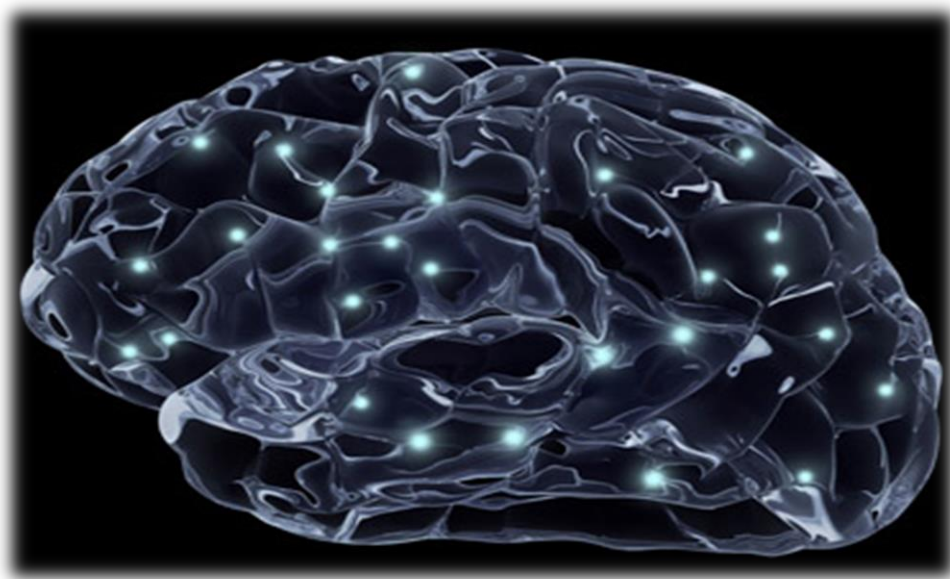
1. Signal sistemasi haqida tushuncha.
2. Signal sistemaning rivojlanish etapi.
3. Ikkita signal sistemaning bogliqligi.
4. Ikkinchi signal sistemaning buzilishi.

Signal sistema haqida tushuncha.

- Signal sistema- bu shartli reflekslarni tashqi olam bilan bogliqligi, keyinchalik oliy nerv faoliyatini rivojlanishiga asos bo`ladi. Malum vaqt davomida bilimlar ham birinchi va ikkinchi signal sistemasini keltirib chiqaradi.

- Ikkinchi signal sistemasi yuqori tezlikdagi irrodatsiyaga ega. Tez tormazlanish va hayajonlanishni tez paydo bolishiga olib keladi.

Signal sistemalarini paydo bo`lish davrlari

Vujudga kelishni 1 oylaridan. Qozgatushining javob reaksiyasiga tasir etishi orqali.

Umrini 2 yarmida sozlashuv qozgatushining javob reaksiyasiga tasiri orqali.

Umrini 2 yilida qozgatushchi reaksiyaga tasir qiladi.

Sozlashuv qozgatushchida sozlashuv, javob reaksiyasi borligi bolani tushunishi va javob qaytarishidan seziladi.

Nutqning rivojlanishi

- Qichqirish ya`ni yeg`lash bolaning nafas olishining boshlangani ko`rinadi. Bolaning hayotining dastlabki oyida sovuq, og`riq, ochlik va boshqalarga yig`i, qichqiriq bilan javob beradi. 5 – 6 oyidan boshlab bola eshitayotgan so`zlaridan urug`li bo`g`inlarni ajratadi va taqlid qilish, qaytarish orqali ularni mustahkamlaydi.

- Birinchi signal sistema – Asosiy qozgatushining reflekslar ko`mpleksi. Misol uchun: yoruglik, tovush va boshqalar. Spesefik retseptorlar hisobiga amalga oshiruchi, hayotiylikni aniq obrazlarda qabul qiladi. Bu signal sistema sezgida juda katta rol oynaydi, katta yarim sharlarni qozgatdi va sozlashuv dvigeteliga tasir etadi.

- Dastlabki soʻzlari “BA”, “PA”, “MA” kabi boʻgʻinlar koʻproq talaffuz qiladi. Soʻngra 8 – 9 oylarida (normal rivojlanish jarayoni) nutqning harakat va sensor markazlari (Broka va Vernika markazlari) rivojlana boshlaydi.

Изобретение транзистора в 1947 г. в лаборатории Белл

The Nobel Prize in Physics 1956

"for their researches on semiconductors and their discovery of the transistor effect"

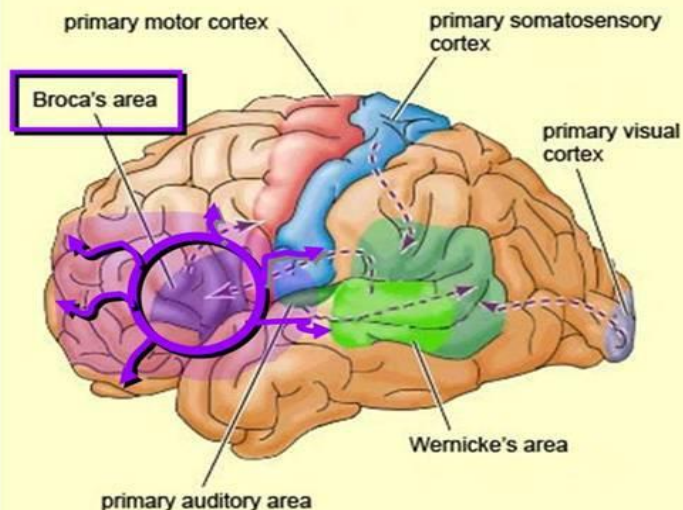
William Bradford Shockley

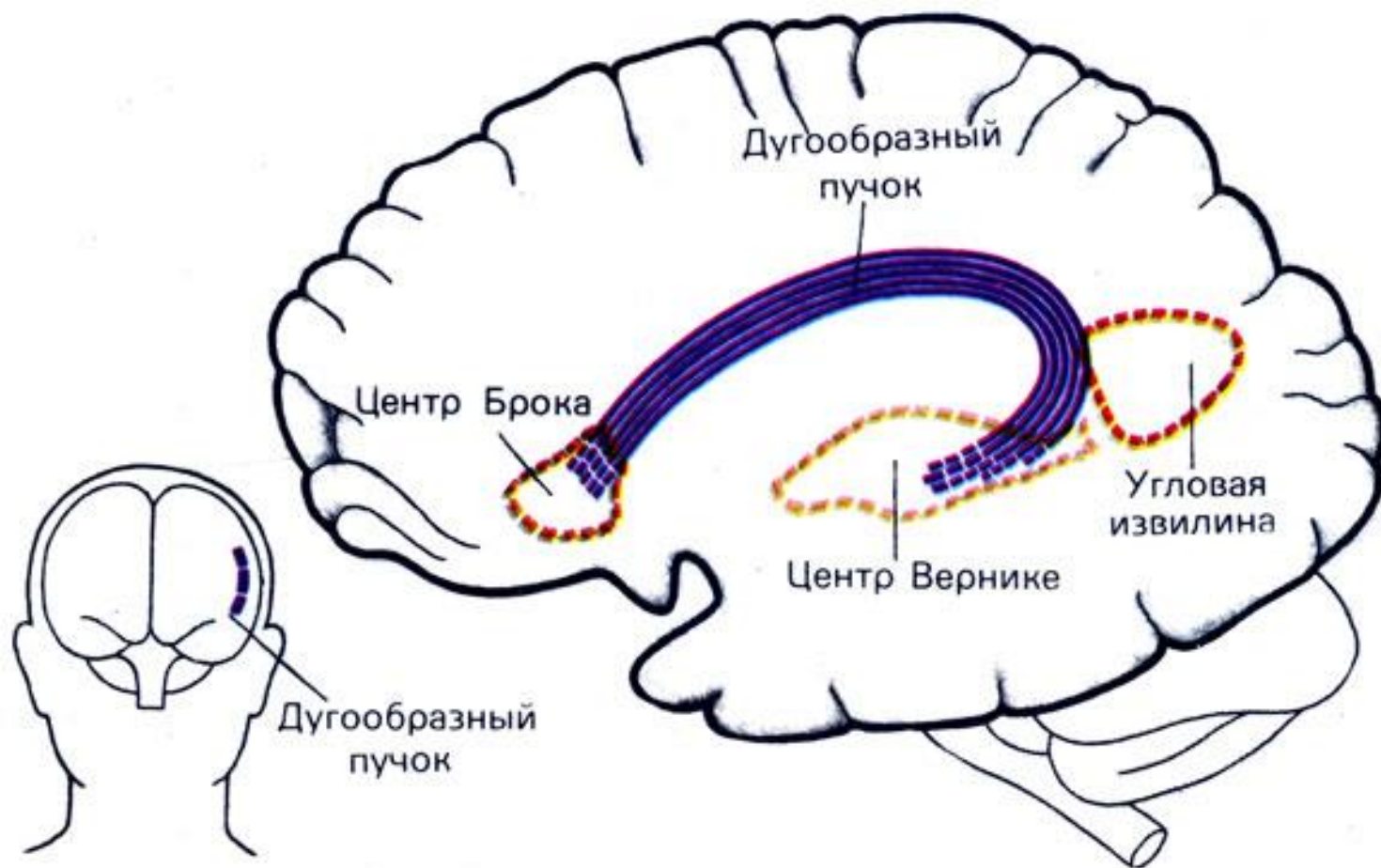
John Bardeen

Walter Houser Brattain

Markaziy nutq apparati

Nutq apparatining tuzilishi


```
graph TD; A[Nutq apparatining tuzilishi] --> B[Markaziy]; A --> C[Pereferik]; B --> D[Broka (nutq eshituv)]; D --> E[Vernika (nutq ko`ruv)]; E --> F[Nutq harakat]; C --> G[Ovoz bo`limi]; G --> H[Artikulatsion bo`lim]; H --> I[Nafas bo`limi]
```

The diagram illustrates the structure of the speech apparatus, branching into central and peripheral components. The central part includes Broca's area (responsible for speech production), Wernicke's area (responsible for speech perception), and the speech motor system. The peripheral part includes the vocal tract, the articulation tract, and the respiratory tract.

Markaziy

Broka (nutq eshituv)

Vernika (nutq ko`ruv)

Nutq harakat

Pereferik

Ovoz bo`limi

Artikulatsion bo`lim

Nafas bo`limi

Ikkinchi signal sitemaning buzilishi.

Ikkinchi signal sistemasining eng kop uchraydigan muamollari:

- Agnaziyu
- Afaziyu
- Agrafiyu
- Amneziyu

Agnaziyu.

Sozlarni tanish hususiyatlari yoqolishi. Bu 2ga bo`linadi:

- ❖ Ko`rish.
- ❖ Eshitish.

Korish agnezyasi ensa sohasi qatiq shikast yeganda hosil bo`ladi. Eshitish esa katta yarim sharini chakka sohasi shikastlanganda kelib chiqadi.

Alaliya – (grekcha a – yo`q, laliya – nutq, gapiraman) umumiy nutq rivojlanishining kattagina kamchiligi, fiziologik eshitish qobiliyati saqlangan holda gapira olmaslik, soqov bo`lish. Bu nuqson bosh miyaning chap yarim sharidagi nutqni idora etuvchi zonalarning jarohatlanishi, nutqning batamon yo`qligi yoki uning kam taraqqiy etganligi bilan harakterlanadi.

So`zlashishni buzilishi. Inson bu holda hato gapira olmaydi yoki uni tushunish va gapirishi buziladi (garchi bu artikulyatsiya buzilishi bolmasa ham) Afaziya (grekcha a – yo`q, fazis – ovoz, nutq) – ovoz chiqmasligi, gapira olmaslikdan iborat nutq buzilishidir. Bu nuqson markaziy nerv sistemasi nutqni idora etuvchi zonalarning zararlanishi natijasida vujudga keladi.

Dizartriya markaziy va pereferik nerv sistemasining organik kasalliklari natijasida artikulyatsiya mushaklarining falajlanishi tufayli tovushlar taffuzi va ovozning buzilishi kuzatiladi. Dizartriya lotincha aynish – buzilish ma`nosini bildiruvchi “dis” yuklamasi, atron – biriktirish, ulash degan so`zdan olingan bo`lib, ma`noli, ravon nutqning buzilishi degan ma`nolarni bildiradi.

Agrafiya.

- Bu yozishni unitib qoyishga olib keladi, garchi qol va barmoqlar harakari avvalgidek yaxshi bolsa ham. Tilni buzilishiga odatda bosh miyani chekke qismlarida shikasltanishlar sabab boladi.

Amneziya.

Soʻzlarni esdan chiqishi, qisqa yoki butunlay hotirani yoqotish, jismoniy travmadan kelib chiqadi, psixologik travma, turli dorilar ichish tasirida kelib chiqadi. Amneziya 2ga boʻlinadi:

- ❖ Antergrad amneziya- bu anch yillardagi travmani asoratidan kelib chiqadi.
 - ❖ Retrograd – yaqin otmishda olingan travma asorati.
- ! Bazi kasallarda buning ikki turi ham mavjud boladi.

Ikkala signal sistemaning bir biriga bogliqligi.

- Tabiiy tuzilish belgisi qaysi obyektida joylashganligi bilan tushunlmaydi. Ana shu jarayon, predmet, hayol boshqa til va boshqa emotsiyalar bilan aytilishi mumkin. Sozlashuv sistemasini o'z ichiga 2ta tarkibni oladi: semantik (mazmun) va fiziologik (eshitish va sozlashish harf va sozlarni yozish). Soz yordamida birinchi signal sistemasiga sezgini tushuntirish amalga oshiriladi, ikkinchi signal sistemaga taqdim etiladi.

- **Иккинчи сигнал тизими инсоннинг ижтимоий ҳаёти билан узлуксиз боғлиқ. Одам боласи жамиятдан четда бўлса, бошқа одамлар билан мулоқотда бўлмаса, иккинчи сигнал тизими ривожланмайди. Урғочи бўри тарбиялаган афсонавий Ромул ва Ремлар улғайиб, Рим шаҳрига асос солган бўлсалар, ҳаётда ҳайвон инига тушиб қолган инсон боласининг тақдири ачинарли бўлади. Мисол тариқасида 1920 йилда бўри инидан топиб олинган ҳинд қизалоқлари Камола ва Амолалар тарихини келтириш мумкин.**